

Samantekt á umsögnum um drög að stefnu um sveitarstjórnarmál

Drög að stefnuskjali í málefnum sveitarfélaga (hvítbók) lágu frammi í opinni samráðsgátt stjórnvalda frá 17. mars til 14. apríl árið 2023. Alls bárust níu umsagnir um drögin, fjórar frá hagsmunasamtökum, jafn margar frá sveitarfélögum og ein frá sameignarfélagi.

Umsagnirnar nýtast til að vinna tillögu til þingsályktunar um stefnu og aðgerðaáætlun í málefnum sveitarfélaga. Stefnan mun ná til áráanna 2024 til 2038 og aðgerðaáætlunin mun ná til áráanna 2024 til 2028. Stefnt er að því að þingsályktunartillagan verði lögð fram á vorþingi 2023.

Samband íslenskra sveitarfélaga

Drög að hvítbók eru dregin út úr fyrirbyggjandi grænbók um stöðu og valkosti sveitarfélaganna af starfshópi innviðaráðherra undir forystu Stefáns Vagns Stefánssonar alþingismanns.

Í umsögn Sambands íslenskra sveitarfélaga kemur fram að bæði formaður og varaformaður sambandsins eigi sæti í starfshópnum. Að sama skapi búi aðrir fulltrúar í hópnum yfir mikilli þekkingu og tengslum við sveitarstjórnarstigið. Jafnframt hafi starfsfólk sambandsins komið að gerð stefnuskjalsins og unnið hafi verið úr ábendingum frá sveitarfélögum og öðrum hagsmunaaðilum.

Með hliðsjón af virkri aðkomu sambandsins að gerð hvítbókarinnar telja hagsmunasamtökin ekki tilefni til viðamikilla ábendinga um efni skjalsins. Engu að síður eru nokkrir þættir dregnir sérstaklega fram í umsögninni. Ítrekuð er nauðsyn þess að búið sé svo um hnútana að sveitarfélög séu fjárhagslega sjálfbær. Sérstaklega er bent á nauðsyn þess að þeim sé tryggt aukið fjármagn til að standa straum af kostnaði við þjónustu við fólk með fötlun. Fram kemur að skýrar tillögur sambandsins um tekjustofna sveitarfélaga liggi fyrir og minnt á kröfu orkusveitarfélaga um auknar tekjur til þeirra af þeirri starfsemi innan einstakra sveitarfélaga.

Sambandið líkt og sveitarstjórn Grímsnes- og Grafningshrepps fagnar því að til standi að greina áskoranir búsetufrelsis út frá gildandi lögum. Brýnt sé að stuðla að sameinlegum skilningi á hugtakinu. Með sama hætti sé rétt að skoða hvort ástæða sé til breytinga á lögum um lögheimili og aðsetur í tengslum við hugtakið. Við lagabreytingar verði unnið út frá þeirri meginreglu að skipulag sveitarfélaga ráði því hvar heimilt sé að skrá lögheimili og einnig hvar sveitarfélögum sé skylt að veita þjónustu við íbúa.

Samband íslenskra sveitarfélaga tekur undir nauðsyn þess að stuðlað sé að samfellu í þjónustu ríkis og sveitarfélaga á svokölluðum *gráum svæðum* í þjónustu stjórnsýslustiganna og stuðlað sé að markvissari árangri í loftslagsmálum. Að sama skapi fagnar sambandið því að í hvítbókinni sé að finna tillögur um bættar starfsaðstæður kjörinna fulltrúa.

Síðast en ekki síst lýsir sambandið yfir ánægju sinni með samvinnu þess við ráðuneytið um drög að stefnuskjali og lýsir sig reiðubúið til frekari aðkomu að útfærslu og mati aðgerða innan nýrrar aðgerðaáætlunar.

Sveitarfélög og hagsmunasamtök um sameiningu sveitarfélaga og fleira

Í umsögnum tveggja sveitarfélaga og þriggja hagsmunasamtaka atvinnulífs og fólks með fötlun endurspeglast andstæð sjónarmið gagnvart stefnu ríkisvaldsins um sameiningu sveitarfélaga. Sveitarstjórn Grýtubakkahrepps leggur áherslu á að sveitarfélög verði hvorki beint né óbeint þvinguð til sameininga við önnur sveitarfélög. Sveitarstjórn Grímsnes- og Grafningshrepps tekur í svipaðan streng með því að leggja áherslu á að sameiningar verði alfarið undir íbúum viðkomandi sveitarfélaga komnar.

Hagsmunasamtök atvinnulífs og samtaka fatlaðs fólks benda á kosti þess að fleiri íbúar sameinist um þjónustu við íbúa í hverju sveitarfélagi. Samtök atvinnulífsins (SA) og Viðskiptaráð staðhæfa að fámennustu sveitarfélögin eigi erfiðara en fjölmennari sveitarfélögin með að standa undir sjálfbærum rekstri, inna af hendi lögbundna þjónustu og ráða til sín sérfræðinga. Með sama hætti er gagnrýnt að gildandi regluverk Jöfnunarsjóðs sveitarfélaga stríði gegn markmið um sameiningar.

Í framhaldi af því að bent er á stærðarhagkvæmni fjölmennari sveitarfélaga tekur Viðskiptaráð fram að dæmi séu um tiltölulega fámenn sveitarfélög í góðum rekstri hér á landi. Þó svo almenn regla geti gilt um lágmarksfjölda íbúa telji ráðið því rétt að horfa til fleiri þátta en lágmarksfjölda íbúa hvað varðar viðmið um sveitarfélög.

SA gagnrýnir að horfið hafi verið frá ákvæði um að ráðherra geti átt frumkvæði að sameiningu fámennra sveitarfélaga hafi lágmarksíbúafjölda ekki verið náð við breytingar á sveitarstjórnarlögum. Með sama hætti er því velt upp hvaða árangri lög skili þegar afleiðingar þess að sveitarfélög nái ekki lágmarksíbúafjölda séu í raun engar. Að lokum segir SA að framtíðarsýn stjórnvalda um sameiningar sveitarfélaga þurfi að liggja skýrar fyrir og sé tækifærið til þess vannýtt í hvítbókinni.

Í umsögnum Viðskiptaráðs og SA er lögð áhersla á að stuðlað sé að samfellu í þjónustu við yngstu börnin og aðstandendur þeirra í samræmi við aðgerð innan aðgerðaáætlunar sveitastjórnaráætlunarinnar í þágu þessa hóps. SA vekur athygli á því að önnur aðgerð innan aðgerðaáætlunarinnar feli í sér greiningu á því hvaða þjónustu sveitarfélag þurfi að veita til að uppfylla lágmarksrétt íbúa til þjónustu. Samtökin styðja aðgerðina og mæla með því að samhliða henni fari fram skoðun á því hvaða afleiðingar það hafi fyrir sveitarfélögin að uppfylla ekki skilyrði um lágmarksþjónustu.

Landssamtökin Þroskahjálp

Landssamtökin Þroskahjálp minna á skyldur sveitarfélaganna gagnvart fólki með fötlun. Með sama hætti ítreka samtökin efasemdir sínar um að rétt hafi verið að falla frá kröfum í lögum um lágmarksfjölda fólks á hverju þjónustusvæði fyrir fatlað fólk. Hagsmunasamtökin segja vandséð að fámenn sveitarfélög hafi burði og aðstæður til að bjóða upp á margbreytilega og stundum mjög sérhæfða lögbundna þjónustu við fatlað fólk.

Landssamtökin skora á stjórnvöld ríkis og sveitarfélaga að leiða án tafar til lykta langvarandi togstreitu sína varðandi kostnað við að tryggja fötluðu fólki mannréttindi og tækifæri til sjálfstæðs lífs og þátttöku í samfélaginu í samræmi við stjórnarskrá, lög og fjölþjóðlega mannréttindasamninga. Langvarandi togstreita og sífelld opinber umræða henni tengd séu mjög meiðandi og niðurlægjandi fyrir fatlað fólk, vegi að sjálfsmynd þess og ímynd ásamt því að ýta undir fordóma og aðgreiningu fatlaðs fólks frá öðrum.

Sveitarfélög

Grímsnes- og Grafningshreppur leggur áherslu á að í vinnu við endurskoðun verkaskiptingar ríkis og sveitarfélaga til að eyða út *gráum svæðum* í þjónustu stjórnsýslustiganna sé viðhaft víðtækt samráð og betur vandað til verka heldur en hafi hingað til verið gert við yfirfærslu verkefna frá ríki til sveitarfélaga, sbr. yfirfærslu málefna fatlaðs fólks frá ríki til sveitarfélaga.

Sveitarfélagið Skagabyggð og byggðaráð Skagafjarðar fagna drögum að stefnu í málefnum sveitarfélaga í umsögnum sínum um drög að stefnuskjali. Skagabyggð telur jákvætt að horft sé til þess að fjölga opinberum störfum á landsbyggðinni. Einnig að tryggja eigi öllum íbúum þjónustu óháð búsetu. Þar er sérstaklega vísað til kostnaðar íbúa við að sækja nær alla sjúkra- og heilbrigðisþjónustu um 200 km. Þá er bent á að tryggja þurfi farsímasamband til að gera island.is aðgengilegt íbúum.

Byggðaráð Skagafjarðar telur að fjármál séu eitt brýnasta úrlausnarefni ríkis og sveitarfélaga um þessar mundir enda hafi skyldur og ábyrgð á opinberri þjónustu í auknu mæli flust frá ríki til sveitarfélaga án þess að fullnægjandi tekjustofnar hafi fylgt með. Nauðsynlegt sé að styrkja og fjölga tekjustofnum sveitarfélaga til að tryggja fjárhagslega sjálfbærni þeirra. Byggðaráðið fagnar sérstaklega áformum um að útmá svokölluð grá svæði í þjónustuskiptingu milli ríkis og sveitarfélaga.

Landsvirkjun

Sameignarfélagið Landsvirkjun telur mikilvægt að innlent regluverk skapi með almennum hætti rétta hvata og tryggi að sveitarfélög sjái skýran ávinning af því að styðja við frekari uppbygging og aukið framboð raforku. Lagt er til að bætt verði nýrri aðgerð undir yfirskriftinni *Ávinningur af orkuvinnslu* við aðgerðaáætlunina um aukinn árangur á sviði loftslags-, umhverfis- og skipulagsmála. Aðgerðin feli í sér greiningu á fjárhagslegum ávinningi sveitarfélaga af orkuvinnslu í sínu nærumhverfi sem og greiningu og mati á því hvað teljist áhrifasvæði eða nærsamfélag orkuvinnslu. Skipaður verði starfshópur til að vinna tillögur að breytingum á umgjörð um skiptingu á fjárhagslegum ávinningi af orkuvinnslu. Við vinnu starfshópsins verði m.a. horft til erlendra fyrirmynda.

Starfshópur um stefnu og aðgerðaáætlun í málefnum sveitarfélaga færir umsagnaraðilum um drög að hvítbók sínar bestu þakkir fyrir dýrmætt framlag þeirra til yfirstandandi stefnumótunar í málefnum sveitarfélaga.